

THE BIGGER PICTURE

Meningen genoeg, maar wie stelt de vragen?

Inleiding

De wereld is op drift, het nieuws is zwanger van onheil en er wordt steeds harder geroepen. Meningen zijn er genoeg, maar wie stelt de vragen? Wat zijn de ontwikkelingen die er werkelijk toe doen? Waar zijn we en hoe zijn we er gekomen?

In The Bigger Picture gaan Pauline Tereehorst en Ko van Dun op zoek naar het verhaal van onze wereld. Ze zoomen in op sleutelmomenten en schetsen de maatschappelijke en culturele achtergronden. Belangrijke naoorlogse cineasten, schrijvers en kunstenaars zijn daarbij hun gids. Ze maken daarbij een reis langs steden die centraal hebben gestaan in deze ontwikkelingen, omdat 'het' daar gebeurde: New York, Parijs, Berlijn, Londen, San Francisco en Silicon Valley, Bejing en Shanghai, om tenslotte te eindigen in Amsterdam.

Vrijheid en welvaart kennen een prijs. Het wegvallen van gezag betekende ook het verlies van samenhang en betekenis. Waar vinden we het cement waarmee we aan een nieuwe samenleving kunnen bouwen? Misschien moeten we dat zelf wel maken.

We leven in turbulente tijden, waarin de waarden van een open, kosmopolitische samenleving steeds meer ter discussie worden gesteld door groepen die zich tegen 'de elite' keren. Alhoewel heftiger, is deze discussie niet nieuw.

Na de Tweede Wereldoorlog, toen door een stijgende welvaart en veel technische vernieuwingen de massacultuur ontstond, was er ook sprake van stevige debatten. Toen echter ging het over de vraag wat wel en niet 'kunst' mocht heten. Fotografie, film, mode, videokunst, strips, kindertekeningen, graffiti en kunst uit niet-westerse culturen begonnen een steeds grotere plaats in te nemen in het werk van beeldende kunstenaars, net zoals popmuziek dat ging doen in de klassieke moderne muziek. In veel opzichten werden kaders open gebroken. De komst van netwerken en platforms die de hele wereld met elkaar zouden gaan verbinden (eerst door wereldwijd opererende televisiestations als CNN en MTV, later door het World Wide Web en sociale media) verruimden niet alleen de blik, en de mogelijkheden tot contact. Het leidde ook tot angst voor verlies van de eigen identiteit. Die angst werd aangewakkerd door stromen vluchtelingen uit oorlogsgebieden met een islamitische achtergrond.

Kunstenaars hebben al deze kwesties opgenomen in hun werk, waarbij hun eigen positie, als vrije denkers, die de vrijheid van expressie op alle mogelijke manieren laten zien, als auteurs ook, van wie het gesigndeerde werk cruciaal is, vaak aan de orde komt. Kunst en kunstenaars gingen posities innemen die tot dan toe voorbehouden waren aan de religie. Naast hun eigen ongrijpbaarheid gaan ze ook de ongrijpbaarheid van de wereld om ons heen laten zien. Er blijken veel werkelijkheden naast elkaar te kunnen bestaan, waarin iedereen diverse rollen kan spelen. Er zijn geen vaste vormen meer, geen coherent verhaal waarop teruggegrepen kan worden.

Niet iedereen kan dat spel, dat onderzoek, waarderen, omdat daarbij voorkennis wordt verondersteld van dat waar op gereageerd wordt. 'Elitaire' kunst krijgt zo een dubbele betekenis:

het is gemaakt door een kleine groep, voor een kleine groep. Daarbij speelt de angst voor het verlies van zaken die waardevol worden geacht, zoals de eigen (nationale) identiteit geen geringe rol. Deze onzekerheid wordt vanaf de jaren 60 bespeeld door nieuwe politieke groeperingen, van Boer Koekoek tot Geert Wilders. De kloof tussen ingewijden en buiten geslotenen wordt vanaf dat moment steeds groter. Door massacultuur te omarmen, ook in de gevestigde kunsten, leek die afstand te worden overbrugd, zeker in vele televisieproducties en zich steeds vaker op bredere groepen richtende media, zoals kranten.

Nieuwe oorlogen en vluchtelingenstromen maakten echter duidelijk dat er meer voor nodig is dan een culturele revolutie om maatschappelijke tegenstellingen te overbruggen. Vrijheid, gelijkheid en broederschap – de leuzen van de Franse revolutie die het modernisme inluiden – moeten opnieuw worden bevochten. De rol van de kunsten kan daarbij niet anders dan bescheidener zijn dan voorheen.

De zes presentaties van *The bigger picture* staan op zichzelf, maar vormen wel een geheel. Iedere lezing start met een fragment uit *Short Cuts*, een film van Robert Altman naar korte verhalen van Raymond Carver.

1 *Vrijheid Ko van Dun*

Nu de waarden van de open samenleving opnieuw ter discussie staan lijkt het het wel alsof er een keuze zou zijn. Niets is minder waar. Als de twee wereldoorlogen ons iets hebben geleerd is het wel dat vrijheid een absolute voorwaarde is. Vrij zijn betekent niet alleen zelfontplooiing, maar ook verantwoordelijkheid nemen voor het bestaan. Dit is nog steeds de kern van alles wat de kunst en de cultuur van onze wereld voortbrengt. Filosofen zoals Sartre stelden dit indringend aan de orde toen 'schoonheid' voorgoed gecorrumpeerd leek, en de vrijheid uit New York kwam.

2 *De verbeelding aan de macht Pauline Terreehorst*

Een van de meest opwindende ontdekkingen van onze tijd is dat kunst en leven één zijn.

De verbeelding aan de macht, klonk het in mei 1968 in de straten van Parijs. In de kunst waren dit de jaren van de eerste performances, de videokunst en de installaties. Grenzen vervaagden en de musea kregen concurrentie van mode, film, strips en reclame. De waarheid kon worden verteld, maar wel in 24 beelden per seconde.

En iedereen was gelijk: mannen en vrouwen, arbeiders en bazen, witten en zwarten. De kunsten verbrijzelden elk kader. Alles was kunst, iedereen was kunstenaar, en kreeg recht op zijn eigen 15 minuten roem.

3 *De wereld in scherven Ko van Dun*

Met het neoliberalisme, de globalisering en de computerisering nemen de ontwikkelingen vanaf de jaren tachtig een nieuwe wending. Schaalvergroting en professionalisering zetten de toon. Ideologische bevlogenheid maakt plaats voor het besef door dat we leven in een oneindig complexe werkelijkheid zonder richting of betekenis. De postmodernistische kunst is de spiegel van deze werkelijkheid en brengt een wereld in beeld die in scherven uit elkaar is gevallen.

4 *Spektakelcultuur Pauline Terreehorst*

In de jaren tachtig en negentig bloeide de wereldeconomie als nooit tevoren, en velen konden daarvan meeprofiteren, door massaproductie en massacultuur. Oud (en nieuw) geld moest zich onderscheiden van Bling Bling, en de kunsten vormden daarvoor het volmaakte decor. Er werden recordprijzen betaald voor kunstwerken, en ze werden op massaal bezochte tentoonstellingen getoond. Damien Hirst en Jeff Koons gingen model staan voor de kunstenaar-ondernemer,

geholpen door reclametycoons als Saatchi.

MTV en CNN zorgden ervoor dat deze nieuwe glamourwereld op ieders stoep belandde.

5 Wereld 2.0 *Ko van Dun*

De opkomst van sociale media zorgt in de vroege eenentwintigste eeuw op alle terreinen voor een sterke dynamiek. Opererend in een kosmopolitische netwerkwereld geven kunstenaars uitdrukking aan een nieuwe betrokkenheid. Was een groot ego altijd een voorwaarde voor succes, nu is het eerder het vermogen tot verbinding en samenwerking. De grenzen tussen de disciplines zijn vervaagd en de belangrijke wereldthema's staan hoog op de agenda.

6 Zijn we ooit wel modern geweest? *Pauline Terreehorst*

De naoorlogse kunsten beloofden ons een nieuwe wereld, vrijheid, zonder knellende banden van religie of moraal. Het modernisme zou nieuwe mensen van ons maken, levend in helderwitte, vierkante huizen, zonder kelders of zolders waar de geschiedenis ons niet zou hinderen. Maar zo makkelijk bleek het niet om onszelf te ontdoen van wat ons had voortgebracht. En als we dachten dat dat kon, herinnerden anderen, vaak uit andere culturen, ons er wel aan dat er nog vele andere werelden bestonden, waarin nog lang geen plaats was voor afscheid van het bestaande, en omarming van het onzekere nieuwe. Misschien wisten wij in de westerse wereld dat ook niet meer zo zeker. En de kunsten gingen ons deze keer niet helpen om antwoorden te geven op lastige vragen. We moesten het zelf gaan doen. Maar wat betekende het om onderdeel van de expositie, onderdeel van het kunstwerk te worden?